

UDK 322(497.1+497.5)“1979/1988”
[316.323.73:272] (497.5)“1979/1988”(091)
<https://doi.org/10.53745/ccp.47.92.5>

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. svibnja 2023.

Prihvaćeno za objavljivanje: 1. rujna 2023.

NA DNEVNOM REDU PARTIJSKIH SJEDNICA: KATOLIČKA CRKVA KAO KONTINUIRANI PROBLEM SAVEZA KOMUNISTA HRVATSKE 1979. – 1988. GODINE*

Davor MARIJAN

Hrvatski institut za povijest
Opatička 10, 10 400 Zagreb
dmarijan66@gmail.com

Tema članka je Katolička crkva na sjednicama Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske i njegova Predsjedništva u razdoblju od 1979. do 1988. U tom je vremenu o Katoličkoj crkvi raspravljano na više od četrdeset raznih sjednica, plenuma i sastanaka. O tim raspravama javnost nije informirana zbog ustaljene prakse da Savez komunista ne vodi javni dijalog sa svojim protivnicima. Za »dijalog«, odnosno službeni odnos bile su zadužene partijske transmisije, državne u vidu komisija za odnose s vjerskim zajednicama, te političke u vidu odbora za društvena pitanja religije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske. Cilj članka je dvojak, dati prilog proučavanju načina na koji je stvarno funkcionirao politički sustav u samoupravnom socijalizmu na primjeru odnosa prema najvećoj vjerskoj zajednici u Republici i najvećem ideološkom protivniku, Katoličkoj crkvi. Druga pobuda je bila istražiti u kojoj se mjeri Predsjedništvo CK SKH, kao najvažniji centar politički moći i središnje tijelo vlasti u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, bavilo Katoličkom crkvom od 1979. do 1988. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *Katolička crkva, religioznost, Hrvatska, Jugoslavija, Savez komunista Hrvatske*

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (dalje: SFRJ) i Sveta Stolica su 1966. godine potpisale »Protokol« o razgovorima, a 1970. obnovile su diplomatske odnose, čime je poboljšana položaj Katoličke crkve u Jugoslaviji, a time i Socijalističkoj Republici

* Rad je nastao u sklopu projekta »Rat, žrtve, nasilje i granice slobode u hrvatskoj povijesti 20. stoljeća – War-Vic« (IP-2019-04-6673), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Hrvatskoj (dalje SRH).¹ No to nije značilo da je u njihovim odnosima sve bilo idealno. Crkva je i dalje bila najvažniji ideološki protivnik, sustavno pod pritiskom Saveza komunista Jugoslavije / Saveza komunista Hrvatske (dalje: Partije, SKJ ili SKH), uključivo i pod tretmanom službi sigurnosti. Katolička crkva je u drugoj polovici 1970-ih obnovila program masovnih proslava u namjeri obilježavanja »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«, što je nekoliko desetljeća ranije spriječilo izbijanje Drugoga svjetskog rata. Te su proslave počele 1976. godine, koja je proglašena »Hrvatskom marijanskom godinom«, 1978. bila je »Zvonimirova godina«, a 1979. »Branimirova godina«. Od 1981. do 1984. planirano je u kontinuitetu niz euharistijskih kongresa od župa do biskupija, a završna proslava trebala je biti »Nacionalni euharistijski kongres« u rujnu 1984. godine u Mariji Bistrici.² Taj ciklus proslava očito je bio jedan od povoda za komentar na sjednici Predsjedništva SRH 14. veljače 1984., da je hijerarhija Katoličke crkve i dio klera, »te njima pridruženi antisocijalisti« praktički »jedina moguća stvarna opoziciona snaga u SRH«.³ Na sjednici Centralnog komiteta SKH, održanoj 4. veljače 1985. je »ocjenjeno da je Katolička crkva u Hrvatskoj posljednjih godina na specifičan način zamijenila organizaciju koju je stvarao 'maspok' i da se danas značajan broj hrvatskih nacionalista vezuje uz klerikalne strukture Katoličke crkve«⁴. Temeljna primjedba Partije – koja je više-manje bila konstanta, glasila je da reakcionarni kler ušao u sferu nacionalnog i želi biti glavni predstavnik i zaštitnik »svoje« nacije i nametnuti se kao »partner samoupravnim socijalističkim snagama«, posebice u oblasti obrazovanja mladih i socijalno-humanitarnoj djelatnosti.⁵ Status »partnera« u komunističkom režimu značio je i mogućnost dijaloga, a Partija na takvo što nije pomišljala. Dijalog se mogao voditi samo unutar Partije, a izvan nje samo monolog. Priznavanje prava svima na ravnopravan dijalog, kako je to primijetila predsjednica CK SKH Milka Planinc na plenumu 4. studenoga 1981. godine otvaralo je »vrata kontrarevoluciji« i stvaranju odnosa u »kojem će sve političke snage i struje, pa i one poražene u narodnooslobodilačkoj borbi i poslijeratnoj socijalističkoj izgradnji, biti ravnopravni politički partneri u političkom 'dijalogu' o daljnjoj sudbini ove, Titove zemlje«⁶. Partija je Katoličku crkva tretirala kao dio poraženih i gubitničkih snaga i time je trajno stigmatizirala. Vrlo se rijetko priznavao da je i Partija odgovorna za tenzije u međusobnim odnosima i pokušaje poboljšanja odnosa između Crkve i društva i tolerantnijeg odnosa prema religiji i religioznom. Takav je pristup svođen na ispraznicu o sektaškom odnosu isključivo nižih partijskih razina pre-

¹ Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980.*, Zagreb – Slavonski Brod, 2013., str. 320–321, 371–377.

² Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), fond 1220, Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (dalje CK-SKH), D-SP-3734: PCSKSH, Informacija o aktualnim idejnim i političkim problemima vezanim za održavanje nekih vjerskih skupova, br. 03/10 str. pov.-SL.2/89-83 od 22. 12. 1983.

³ Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), fond 1616, Predsjedništvo Socijalističke Republike Hrvatske (dalje PSRH), kut. 299: Rezime rasprave sa sastanka u PSRH održanog 14. veljače 1984. godine o odnosima SFRJ – Vatikan i djelovanju vjerskih zajednica, pov. br. 3/1-84 od 6. 3. 1984.

⁴ »Informacija o radu Centralnog komiteta SK Hrvatske«, *Informativni pregled*, br. 5, 1985., str. 62.

⁵ HDA, CKSKH, Predsjednik CKSKH, Političko-sigurnosna situacija (dalje PSS), kut. 3: SSUP od 15. 11. 1976., Procena neprijateljskih snaga koje deluju protiv SFRJ-peta i šesta kolona (državna tajna), str. 34–35.

⁶ Milka Planinc, »O aktualnim idejno-političkim problemima i zadacima SKH u sadašnjem razvoju društveno-ekonomskih odnosa«, *Informativni pregled*, Centar CKSKH za informiranje i propagandu, br. 4, 1981., str. 7.

ma vjernicima. Načelno je osnovni kriterij za opredjeljenje i diferencijaciju trebao biti odnos prema izgradnji socijalizma i socijalističkog samoupravljanja te je, sukladno tomu, građane trebalo uključivati u društveni tijek bez obzira na njihova vjerska opredjeljenja.⁷

U jugoslavenskom društvu, grubo podijeljenom na dvije klase, komuniste i organizirane socijalističke snage na jednoj, i nekomuniste na drugoj strani, partijsku politiku u sferi religijskog provodile su njezine transmisije, državna, kroz Komisiju Izvršnog vijeća Sabora SRH za odnose s vjerskim zajednicama (dalje: KOVZ), a politička kroz Odbor za društvena pitanja religije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske (dalje: SSRNH). Njihovu ulogu je jedan partijski dužnosnik na sjednici Predsjedništva CK SKH sažeo na formulu da KOVZ treba biti pregovarač s Crkvom, a Odbor za društvena pitanja religije »naš spiker prema javnosti«.⁸ To je bila razina koja je vodila »dijalog« s Crkvom. Službeni kontakti partijskog i republičkog vrha s crkvenom hijerarhijom sustavno su izbjegavani. Do susreta nekog od članova kolektivnih predsjedništava CK SKH i SRH moglo je doći tek na prigodnim prijamima, koje je organizirao predsjednik Sabora SRH, kao što je to bio slučaj u siječnju 1983. godine kada je kardinal Kuharić izmijenio nekoliko rečenica s tadašnjim partijskim čelnikom Jurom Bilićem, koji je kao predsjednik Sabora 1979. godine započeo praksu novogodišnjih prijama.⁹

Življa aktivnost Katoličke crkve iz druge polovice 1970-ih uzbunile su Partiju, koja je potakla mjere dugoročnog suprotstavljanja. Te je mjere Predsjedništvo CK SKH iniciralo na sjednici 12. ožujka 1979. godine.¹⁰ Mjere su u formi Zaključaka usvojene na sjednicama Predsjedništva 7. svibnja i 11. svibnja. Zaključci su u formi okružnice distribuirani članovima CK SKH, komitetima općinskih konferencija SKH i konferencijama SKH zajednica općina kako bi se s njom upoznala općinska i regionalna rukovodstva SKH i na temelju nje razmotrili i »konkretni problemi izraženi u vlastitim sredinama«. U Zaključcima je tražen veći angažman oko religijskih pitanja i raščišćavanje dvojbi koje su se javljale, kako u sektaškim pojavama prema vjernicima tako i u liberalističkom ponašanju prema klerikalizmu.¹¹

Potkraj 1979. godine KOVZ je procijenila da režim ima skromne mogućnosti za učinkovit odgovor na pojačano djelovanje vjerskih zajednica. Istaknuto je, da ukoliko se adekvatnije ne organiziraju, »bit će nužno češće primjenjivati administrativne mjere«, odnosno zabrane, »što će u biti poduprijeti reakcionarne snage u crkvi, kao i opozicione snage u društvu. Već sada se nalazimo u situaciji da bi trebalo poduzeti administrativne mjere, jer su ponašanja pojedinca takva da predstavljaju atak na našu samoupravnu zajednicu«.¹² U

⁷ HDA, CKSKH, Komitet za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu SRH, PSS, kut. 9: Komitet za ONO i DSZ SRH, Procjena političko-sigurnosne situacije u SRH, DT br. 6/4-1979 od 16. 5. 1979. O sektaštvu usp. Miroslav AKMADŽA, *Franjo Kuharić: Kardinal i vlast*, Zagreb, 2020., str. 235–236.

⁸ HDA, CKSKH, D-SP-3879: Magnetofonski zapisnik sa 90. sjednice PCKSKH od 6. 2. 1984., str. VIII/2.

⁹ M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 227–228, 292.

¹⁰ HDA, CKSKH, D-SP-2391: Zapisnik sa 28. sjednice PCKSKH od 12. 3. 1979.

¹¹ HDA, CKSKH, D-SP-2391: CKSKH, Aktualni problemi u odnosima s vjerskim zajednicama (Informacija o raspravi na Predsjedništvu CKSKH), str. pov. br. 01/6-405/2-79 od 11. 5. 1979.

¹² HDA, CKSKH, D-SP-2450: KOVZ IVS od 7. 11. 1979., Proces i tendencije u vjerskim zajednicama- informacija.

Partiji su smatrali da je Katolička crkva s novim papom Ivanom Pavlom II. prebrodila duboku krizu, uspješno se prestrojila, »pri čemu glavnu riječ preuzimaju najkonzervativniji i najreakcionarniji elementi unutar Katoličke crkve«¹³. Ti su »elementi« tvrdili da u Jugoslaviji nema vjerskih sloboda, te sukladno tomu slobode uopće, i da socijalizam ne pogoduje ostvarenju vjerskih sloboda. Konkretno su identificirane tri osnove skupine, uz napomenu da unutar svake od njih postoje različite tendencije. U prvoj skupini bili su oni koji su spremni da Crkvu stave u službu »ustaško-nacionalističke politike«, čiji je cilj razbijanje Jugoslavije, separiranje Hrvatske i uključivane u zapadni blok. Na čelu te skupine bili su pojedinci okupljeni oko *Glasa Koncila* i kaptolskih kurija, i za njih je tvrđeno da su u »direktnoj sprezi sa ustaškom emigracijom, hrvatskim nacionalistima i međunarodnom reakcijom«¹⁴. U drugoj skupini su bili »integristi koji žele da nametnu katolicizam kao oblik življenja«, oslonjeni na stratešku orijentaciju pape Ivana Pavla II. Na čelu te skupine bili su nadbiskupi Franjo Kuharić i Frane Franić te njima slični. Treću skupinu činili su dužnosnici Katoličke crkve koji su bili spremni prihvatiti »naš sistem pod uvjetom da im se u njemu osigura mjesto koje im po njihovu mišljenju pripada«. U tu je skupinu ubrajana većina biskupa, što znači da su u Partiji smatrali da je izrazita većina svećenstva prihvatila socijalističku konstrukciju zbilje. U KOVZ-u su smatrali da tu skupinu treba protežirati, ponajprije zbog izazivanja »diferencijacije« unutar same Crkve, stvaranja i produbljiivanja sukoba među njima i suzbijanja utjecaja prvih dviju skupina. Posebnu skupinu činile su »koncilske, odnosno reformske snage«, za koje je smatrano da se zalažu da se Crkva prilagodi »novim društvenim odnosima«, odnosno socijalističkom sustavu, i njih se podupiralo. Na čelu tih snaga bili su teolozi okupljeni oko Teološkog društva *Kršćanska sadašnjost*.¹⁵ Informacija je bila jedan od dokumenata za raspravu o odnosima s vjerskim zajednicama na sjednici Predsjedništva CK SKH 12. studenoga 1979. Uz priznanje da sektaško ponašanje unutar njihovih redova ide na korist Crkvi, zaključeno je da je nužno ocijeniti odnos snaga u njoj, bez paušalnih ocjena i jednostranog ocjenjivanja cjelokupne Crkve. Istaknuto je da su zaključci sa sjednice od 12. ožujka i dalje aktualni jer imaju dugoročan karakter, da nije potrebno donositi nove zaključke već raditi na njihovoj provedbi. »Riječ je prije svega o potrebi njihovog efikasnog ostvarivanja«. Dogovoreno je da se izradi akcijski program i osnuje stalna radna skupina koja će pratiti i usmjeravati njihovu idejno-političku aktivnost.¹⁶

U 1980. godinu Jugoslavija je ušla pod dojmom vojne intervencije Sovjetskog Saveza u Afganistanu i bolesti Josipa Broza Tita, koji je umro početkom svibnja.¹⁷ Predsjedništvu SRH izjave sućuti uputili su nadbiskupi: zagrebački Franjo Kuharić, zadarski Marijan Oblak, riječko-senjski Josip Pavlišić i Viktor Burić, biskupi: đakovački i srijemski Ćiril Kos, te porečko-pulski Dragutin Nežić. Sve sućuti smatrane su primjerenima, osim

¹³ *Isto.*

¹⁴ *Isto.*

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ HDA, CKSKH, D-SP-2450: Skraćeni zapisnik sa 51. sjednice PCKSKH od 12. 11. 1979.

¹⁷ Raif DIZDAREVIĆ, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije: Svjedočenja*, Sarajevo, 1999., str. 38–41; M. AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj*, str. 453–454.

one nadbiskupa Kuharića. »Dogovoreno je da se, bez obzira na njihov sadržaj, svi telegrami saučešća vjerskih zajednica objave u sredstvima informiranja s ostalim izrazima saučešća.«¹⁸

Za prvo veće zaoštavanje odnosa Katoličke crkve i Partije u 1980-ima pobrinuo se Jakov Blažević izjavom o izdajničkoj ulozi dijela rimokatoličkog klera, a posebice nadbiskupa Alojzija Stepinca. Blažević je to rekao u siječnju 1981. godine na promociji svojih sabranih djela. Blažević je za stvaranje Nezavisne Države Hrvatske optužio Vladka Mačeka i Stepinca, a ne Antu Pavelića, koji je po njegovu tumačenju samo proveo u djelo njihove planove.¹⁹ Nadbiskup Kuharić odgovorio je na Blaževićevo podmetanje. Na Teološko-pastoralnom tjednu za svećenike okupljene na zagrebačkoj Šalati inicirao je izjavu u kojoj je rečeno da je Blažević prikazao Stepinca na način koji duboko vrijeđa religijske osjećaje hrvatskih katoličkih svećenika i njihovih vjernika kojima je Stepinac prvorazredna duhovna veličina.²⁰ Kuharić je potom o tome govorio u propovijedi u zagrebačkoj katedrali 10. veljače 1981. godine na dvadesetprvu godišnjicu smrti Stepinca. Istakao je da nisu »rijetki slučajevi da je povijesni sud rehabilitirao mnoge i proglasio nevinima one koje su razni sudovi osudili kao zločince«. Kuharić je na koncu propovijedi naglasio da se ne bi bavili prošlošću da na to nisu prisiljeni te da ne žele »zaoštavati odnose s nikim, ali ne možemo se odreći ni istine, ni svog ljudskog dostojanstva«²¹.

Odgovori vrha Katoličke crkve na Blaževićeva podmetanja izazvali su hitnu reakciju partijskog vrha, dijelom jer su neke niže partijske razine bile uznemirene i smatrale da je u pitanju prekid komuniciranja s Crkvom.²² Na sjednici Predsjedništva CK SKH 16. veljače 1981. godine raspravljano je na temelju povećeg materijala, a ključni je bio Kuharićeva propovijed u zagrebačkoj katedrali. Dogovoreno je da član Predsjedništva Branko Puharić preko SSRNH odgovori i da se »naši stavovi javno iznesu«. Osnovna stajališta iz Puharićeva govora usklađivana su na sjednici Predsjedništva CK SKH.²³ Ravno tri godine poslije na sjednici toga tijela na istu temu B. Puharić podsjetio je da su dogovorili da idu u javni sukob s Kuharićem u čijem je ponašanju »bilo elemenata za krivično gonjenje, koji su se jako lako mogli dokazivati«²⁴. Puharić je održao govor na sjednici Predsjedništva Republičke konferencije SSRNH 5. ožujka, u kojem se osvrnuo na odnose s Crkvom od obnavljanja diplomatskih odnosa 1966. godine do tada. Istakao je da je sa Svetom Stolicom dogovorena konkretna suradnja i to isključivo vjerskog i crkvenog karaktera, te da je s jugoslavenske strane dogovor poštivan i da su problemi paradoksalna posljedica nepridržavanja dogovora dijela krugova Crkve, koje je u tom trenutku simbolizirao kar-

¹⁸ HDA, CKSKH, D-SP-2570: Zapisnik sa zajedničke (75.) sjednice PCKSKH, PSRH, i Komiteta za ONO i DSZ od 5. 5. 1980.

¹⁹ Miroslav AKMADŽA, Josip MIKIĆ, »Prijepori Franje Kuharića i komunističkih vlasti o kardinalu Alojziju Stepincu«, *Croatia christiana periodica*, god. 44, br. 86, Zagreb, 2020., str. 135.

²⁰ HDA, CKSKH, D-SP-2917: Dušobrižnici Hrvata u inozemstvu iznenađeni izjavama predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske Jakova Blaževića; M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 253–254.

²¹ HDA, CKSKH, D-SP-2917: Propovijed nadbiskupa Franje Kuharića, održana 10. veljače 1981. u katedrali.

²² HDA, CKSKH, D-SP-2917: Magnetofonski zapisnik sa 103. sjednice PCKSKH od 16. 2. 1981., str. III/3.

²³ HDA, CKSKH, D-SP-2917: Zapisnik sa 103. sjednice PCKSKH od 16. 2. 1981.

²⁴ HDA, CKSKH, D-SP-3879: Magnetofonski zapisnik sa 90. sjednice PCKSKH od 6. 2. 1984., str. VII/1.

dinal Kuharić, i zbog politiziranja vjere. Puharić je u vezi Stepinca naglasio da o njemu kao osobi nemaju što razgovarati s Crkvom. O Kuhariću je rekao nekoliko oštrih rečenica, naglašavajući da je dovoljno pogledati njegove javne istupe i da je posljednja propovijed »najkonzistentnija kao politička platforma«. Istakao je da se mora odgovoriti na Kuharićevu propovijed, jer bi njezino toleriranje otvorilo prostor za »povampirenje najnižih strasti iz ropotarnice ustaškog divljanja prema hrvatskom, srpskom i drugim narodima, čiji je sinonim i akter i ta 'neprikosnovena' Stepinčeva crkva«²⁵. Puharićev govor je objavljen i očekivano je imao velik odjek.²⁶ Potom je na sjednici partijskog vrha 22. lipnja 1981. godine usvojen Orijentacioni program informativno-propagandnog djelovanja sredstava informiranja u odnosu na religiju i Crkvu.²⁷ Dokument je u formi podsjetnika prosljeđen medijima (tisku, Radio-televiziji Zagreb i dijelu nakladničkih organizacija). Podsjetnik je predviđao provedbu stavova i zaključaka Predsjedništva CK SKH od 12. ožujka 1979. godine i ofenzivan i širok propagandni rad medija, kao i nekoliko nakladničkih kuća, čija je svrha bila promicati marksističko poimanje religije, a s druge strane sustavno odgovarati na reakcije koje su tretirane zlouporabom vjerskih sloboda, što je uključivalo i teorijska pitanja, ali i povijesna, s naglaskom na sudjelovanju i kolaboraciji dijela crkvenog klera tijekom i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata.²⁸

Izjava Sabora Biskupske konferencije Jugoslavije s okupljanja u Mariji Bistrici 8. listopada 1981. godine o medijskim napadima, kršenju vjerskih sloboda i raspirivanju mržnje prema Crkvi, bila je povod da se Katolička crkva ponovno nađe na dnevnom redu Predsjedništva CK SKH.²⁹ Na sjednici održanoj 19. listopada 1981. uvodničar Ivica Račan eskalaciju djelovanja Katoličke crkve sveo je na Kuharića i njegove neimenovane »doglavljenike« te pasivnost organiziranih socijalističkih snaga. Crkva je prozvana da nastoji promijeniti položaj u društvu, da zaoštava odnose Crkve i države i iz Hrvatske širi takvu strategiju na teritorij Jugoslavije. Zbog toga je smatrano da se akcija protiv takvih pokušaja treba voditi u dogovoru s drugim republikama i pokrajinama i »cijeli problem izvući iz konteksta sukoba samo s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj, jer problem je očito širi i sveobuhvatniji«, te da bi o njemu posebice trebalo raspraviti u okviru Savezne konferencije SSRN Jugoslavije.³⁰ Dogovorena je nužna daljnja politička i šira društvena akcija protiv »reakcionarnog dijela« Katoličke crkve u Hrvatskoj. Odlučeno je da se održi sastanak s predsjednicima, odnosno sekretarima općinskih komiteta SKH i predsjednicima, odnosno sekretarima predsjedništava SKH zajednica općina, kao i predsjednicima općinskih konferencija i predsjednicima konferencija SSRNH zajednica općina jer se akcija planira

²⁵ HDA, CKSKH, D-SP-2917: Predsjedništvo RK SSRNH od 5. 3. 1981., Branko Puharić, »Neki aspekti političkih kretanja unutar Katoličke crkve u SRH«.

²⁶ »Dobre odnose Jugoslavije i Vatikana ne prate konzervativni i reakcionarni velikodostojnici«, *Komunist* (Zagreb), 7. 3. 1981., str. 9–11; M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 251–253.

²⁷ HDA, CKSKH, D-SP-2966: Zapisnik sa 118. sjednice PCKSKH od 22. 6. 1981.

²⁸ HDA, CKSKH, D-SP-2966: PCKSKH, Podsjetnik za informativno-propagandno djelovanje sredstava informiranja u odnosu na religiju i crkvu, br. 03/5-Str. pov. 357/1-81 od 2. 9. 1981.

²⁹ HDA, CKSKH, D-SP-3203: Zapisnik sa 127. sjednice PCKSKH od 19. 10. 1981.; M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 263–264.

³⁰ HDA, CKSKH, D-SP-3203: Zapisnik sa 127. sjednice PCKSKH od 19. 10. 1981.

voditi preko Socijalističkog saveza.³¹ Sastanak je održan 17. prosinca 1981. u Zagrebu u prostorijama CK SKH. Uvodničar Ivica Račan općenito je sažeo odnos vjerskih zajednica i politike iz partijske perspektive i detaljnije komentirao neke dijelove izjave Biskupske konferencije Jugoslavije koji su smatrani primjerom politizacije. Bit njegova govora bio je da su i dalje aktualni i relevantni zaključci predsjedništva CK SKH iz 1979. godine. Govorio je i o sektaškim htijenjima u Partiji koja su zagovarala obračun s Crkvom, što nije bio partijski interes. O tome je govorio i sekretar Predsjedništva CK SKH Milutin Baltić, naglašavajući da se kontakti s Crkvom ne smiju prekinuti, premda bi to neki u Crkvi željeli, te da ih treba tjerati da se drže zakona.³² Procjena da su vjerske zajednice »sve agilnije i agresivnije« bila je povod da Služba državne bezbjednosti Saveznog sekretarijata za unutarnje poslove krajem 1981. godine vede Operativnu akciju *Partner*.³³

U prvoj polovici 1982. godine vladao je relativni mir između Crkve i Partije. Poremotio ga je slučaj mozaika iz župne crkve svetog Mihovila u selu Stražemanu kod Slavonske Požege, na kojem su stavljeni likovi kardinala Stepinca i istaknutog katoličkog laika Ivana Merza. Sporni mozaik spominjan je i na sjednicama Predsjedništva CK SKH koje je 19. srpnja upoznato s širom akcijom uklanjanja Stepinčeva lika.³⁴ Slučaj je tretiran kao dokaz agresivnijeg nastupa pojedinih crkvenih krugova, pa je 9. lipnja na zajedničkoj sjednici predsjedništava Republike i Partije odlučeno da se zbog toga obnove i aktualiziraju zaključci Predsjedništva CK SKH o odnosima s vjerskim zajednicama iz 1979. godine.³⁵ Na temelju tog zaključka je 21. srpnja proslijeđena okružnica s kojom su aktualizirani zaključci iz 1979. godine i poslani »organima SKH na teren u cilju odgovarajućeg jedinstvenog prilaza problemima koji proizlaze iz sve ofanzivnijeg djelovanja crkve u sprezi s nacionalističkim krugovima«³⁶.

Drugi povod zaoštravanju bila je propovijed splitskog nadbiskupa Franića u Njemačkoj početkom lipnja 1982. godine u kojoj je kritizirao komunistički ateizam.³⁷ Zbog propovijedi je Javno tužilaštvo Hrvatske bilo na korak od podizanja kaznene prijave, od koje se odustalo jer je partijski vrh preferirao opciju »da se takvim i sličnim istupima ili postupcima visokih dostojanstvenika iz Katoličke crkve suprotstavljamo na adekvatan način, političkim sredstvima i idejnom borbom«³⁸. Predsjedništvo CK SKH je 14. listopada 1982.

³¹ *Isto*.

³² HDA, CKSKH, D-P-3209: Magnetofonski zapisnik sa sastanka sa predsjednicima, odnosno sekretarima komiteta OK SKH, sekretarima, odnosno predsjednicima predsjedništava konferencija SKH zajednica općina, predsjednicima OK SSRNH te predsjednicima, odnosno tajnicima konferencija SSRNH zajednica općina, održan 17. 12. 1981.

³³ Davor MARIJAN, »Jugoslavenska narodna armija i vjerske zajednice – prilog istraživanju«, *Croatica christiana periodica*, god. 39, br. 76, Zagreb, 2015., str. 180–183.

³⁴ HDA, CKSKH, D-SP-3403: Zapisnik sa 8. sjednice PCKSKH od 19. 7. 1982. Detaljnije o slučaju kod M. AKMADŽA, J. MIKIĆ, »Prijepori Franje Kuharića i komunističkih vlasti o kardinalu Alojziju Stepincu«, str. 145–146.

³⁵ HDA, CKSKH, D-SP-3324: Rezime rasprave sa zajedničke sjednice PSRH i PCKSKH od 9. 6. 1982.

³⁶ HDA, CKSKH, D-SP-3324: CKSKH, Zaključci, br. 02/S-str. pov. 926/1-1982 od 21. 7. 1982.

³⁷ Nenad Ivanković, »Biskupove političke 'vragolije'«, *Vjesnik – Sedam dana*, 17. 7. 1982., str. 13; Vojko Mirković, »Što sam govorio u Njemačkoj«, *Slobodna Dalmacija*, 31. 7. 1982., str. 4.

³⁸ HDA, CKSKH, D-SP-3407: Zapisnik sa 12. sjednice PCKSKH od 20. 9. 1982.

godine organiziralo raspravu na kojoj su bili predstavnici svih relevantnih republičkih organa i organizacija u Republici i čija je svrha bila dati smjernice za prelazak iz defenzivnog u ofanzivni odnos prema religiji. Na sastanku koji je vodio Josip Vrhovec ocijenjeno je da ulaze u razdoblje sve složenijih odnosa s vjerskim zajednicama, da u Crkvi procjenjuju da iza sebe imaju mnoštvo, »te da su njene šanse veće nego što ih u ovom času koristi. Otud i njihove procjene da mogu ići u veću eskalaciju.«³⁹ Na sastanku je zaključeno i utvrđeno da su svi dužni odgovoriti na djelovanje vjerskih zajednica na temelju Ustava, zakona i relevantnih propisa te zaključaka i stajališta Predsjedništva CK SKH od 12. ožujka 1979. i Predsjedništva RK SSRNH od 31. ožujka 1981. godine.⁴⁰

O odnosu s Crkvom bilo je govora i na ideološkom plenumu CK SKH 6. travnja 1983. godine. Uvodničar, predsjednik Predsjedništva CK SKH Josip Vrhovec, prozvao je dio crkvene hijerarhija da s »najvećom brigom« njeuguje i štiti kleronacionalizam. Tvrdio je da je odnos prema vjeri i dio demokratskog karaktera društva, dio općih sloboda čovjeka i građanina koje tijela vlasti ne ograničavaju. Naglasio je da njihov komunistički pokret »nije inspiriran ideologijom ateizma, već naučnom teorijom socijalizma«, i da se građani ne razlikuju po vjeri već po svom odnosu prema socijalizmu. Tvrdio je i da su to jedine razdjelnice koje vrijede te da je neprihvatljivo svako sektaštvo s komunističke strane, kao i zloporaba vjere i vjernika od strane nekih crkvenih krugova.⁴¹ Vrhovčev govor objavljen je u internom partijskom biltenu, *Informativnom pregledu*, pa je imao ulogu okružnice dostupne svakom članu SKH. Istu namjenu imao je i govor partijskog dužnosnika zaduženog za ideološki sektor CK SKH, Stipe Šuvara održan 7. srpnja 1983. godine na zajedničkoj sjednici partijskih komisija za idejna kretanja i informiranje i za djelovanje među mladima. U dijelu oko vjerskih zajednica govorio je o »istinama« koje se nude omladini, što se odnosilo na drukčije viđenje, tj. pisanje i tumačenje povijesti i nuđenje uzora. Umjesto sedam sekretara SKOJ-a i Tita hrvatski kleronacionalizam nudio je kult Stepinca i Ivana Merza. Ogradio se uz komentar da kleronacionalizam nije svojstven cijeloj Katoličkoj crkvi, ali da je u njezinim redovima to djelovanje u zadnje vrijeme u porastu, da se na njega ne odgovara učinkovito te da ima slučajeva neprimjerenih i sektaških reakcija.⁴² Prethodno je na sjednici Predsjedništva CK SKH 27. lipnja 1983. godine dogovoreno da se izradi informacija o utjecaju Crkve među djecom i srednjoškolskom omladinom.⁴³

Tijekom 1983. godine zbilo se nekoliko događaja koji su utjecali na odnos Crkve i države. Svi su oni prema ocjeni Partije nadilazili crkvene okvire i poprimili šire političko i društveno značenje. Godinu su obilježila hodočašća u Rim, kanonizacija Leopolda Mandića

³⁹ HDA, CKSKH, D-15403: Rezime rasprave sa sastanka, održanog 14. 10. 1982. u CKSKH, o aktualnim pitanjima provođenja politike SK prema vjerskim zajednicama.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Josip Vrhovac, »O idejnim kretanjima u društvu i zadacima Saveza komunista«, *Informativni pregled*, br. 2, 1983., str. 8–9.

⁴² Stipe Šuvar, »O aktualnim idejnim i političkim kretanjima među mladima«, *Informativni pregled*, br. 3, 1983., str. 54, 58–59.

⁴³ HDA, CKSKH, D-P-3695: Zapisnik sa 55. sjednice PCKSKH od 27. 6. 1983.

i imenovanje nadbiskupa Kuharića kardinalom.⁴⁴ Sukoba je bilo oko jedne knjige Teološkog društva »Kršćanska sadašnjost« i jedne crkve u Splitu. Zbog presuda svećeniku Željku Slošnjaku i Miji Golubu iz Pregrade, prvom kao suizdavaču, a drugom kao autoru knjige u kojoj se »grubo vrijeđa« narodni heroj Josip Jutriša, nadbiskup Kuharić uputio je protestno pismo Ivanu Laliću, predsjedniku Komisije za odnose s vjerskim zajednicama. Na sjednici Predsjedništva CK SKH 22. srpnja 1983. godine odlučeno je da se zbog širih političkih implikacija kazna od godine zatvora pretvori u uvjetnu. Predsjedništvo je odobrilo da Teološko društvo *Kršćanska sadašnjost* zadrži svoj statut i nastavi izdavačku djelatnost kao privatna pravna osoba, jer bi osnivanjem društva kao društvene organizacije bila podružljena njegova imovina, za što je zaključeno da bi bila velika politička greška. Preko izvršnog vijeća Skupštine općine Split zaustavljena je izgradnja župne crkve svetog Petra zbog nepoštovanja urbanističkog plana i zakona, jer je u podrumu crkve bespravno sagrađen uporabni prostor, a dio crkve useljen bez izdane uporabne dozvole.⁴⁵ Procjenjujući da je Crkva ponovno u ofenzivi, Predsjedništvo CK SKH je 30. kolovoza 1983. godine odlučilo da se aktualizira promemorija, koja je svojedobno bila izrađena na temelju sastanka u CK SKH, na kojem su bili dogovoreni sasvim određeni zadatci tko što treba raditi od tijela vlasti do partijskih transmisija. Za rješenje nenamjenskog korištenja »crkvenog prostora (postavljanje kampova u blizini crkava)«, zaduženi su SSRNH i KOVZ.⁴⁶ Na zahtjev iz Predsjedništva Centralnog komiteta SKJ izrađena je informacija o idejnim i političkim problemima vezanim za održavanje nekih vjerskih skupova. Informacija je raspravljena na sjednici Predsjedništva CK SKH 19. prosinca i dopunjena poslana u Beograd 22. prosinca.⁴⁷

Klerikalizam i kleronacionalizam u djelovanju vjerskih zajednica bili su glavna točka 90. sjednice Predsjedništva CK SKH održane 6. veljače 1984. godine. Raspravljano je na temelju radnog teksta materijala »Klerikalizam i kleronacionalizam (nastanak, preobrazba i aktualni oblici)«. Na sjednici je bio niz dužnosnika, uglavnom čelnika republičkih i političkih transmisija. Josip Vrhovec je u par uvodnih riječi pojasnio da je rasprava uz materijal i o problematici uslijed političkih potreba, tj. da Crkva radi kampanju oko posjeta Ivana Pavla II., za što Partija nije bila spremna i da žele prejudicirati tu problematiku, tj. platformu na koju su željeli ishoditi dolazak pape.⁴⁸ Na sjednici su ponovljene uobičajene optužbe: da velike vjerske zajednice, u prvom redu Katolička crkva, ofenzivnije nastupaju, stvaraju laičke skupine i pokušavaju vjeru nametnuti kao jedini moralni jamac humanih odnosa u društvu. Na raspravi je zaključeno da dio crkvene hijerarhije posreduje između

⁴⁴ M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 286–291, 294–295.

⁴⁵ HDA, CKSKH, D-P-3699: Zapisnik sa 59. sjednice PCKSKH od 22. 7. 1983. O tom slučaju kod Nikica BARIĆ, *Split 1980-ih: Društveni sukobi u sotonu samoupravnog socijalizma*, Zagreb, 2019., str. 677–678.

⁴⁶ HDA, CKSKH, D-P-3715: Zapisnik sa 62. sjednice PCKSKH od 30. 8. 1983.

⁴⁷ HDA, CKSKH, D-P-3734: Zapisnik sa 81. sjednice PCKSKH od 19. 12. 1983.; HDA, CKSKH, D-SP-3734: PCKSKH, Informacija o aktualnim idejnim i političkim problemima vezanim za održavanje nekih vjerskih skupova, br. 03/10 str. pov.-SL.2/89-83 od 22. 12. 1983.

⁴⁸ HDA, CKSKH, D-SP-3879: Zapisnik sa 90. sjednice PCKSKH od 6. 2. 1984.; HR-HDA-1220, D-SP-3879: Magnetofonski zapisnik sa 90. sjednice PCKSKH, održane 6. 2. 1984., 1–2.

vjernika i društva u pitanjima koja nisu vjerska te da dolaze do granice zahtjeva za političkim pluralizmom, pa i traženjem partnerske pozicije u društvu. Na sjednici je zaključeno i da se sustav ne nosi učinkovito s Crkvom jer se njegovo djelovanje uglavnom svodilo na administrativne mjere državnih tijela, službene sugestije, zabrane i dozvole, a manje na bitku za ljude, odnosno na ideološku konfrontaciju. Priznato je i da se do niza relevantnih ocjena dolazi putem službi unutarnjih poslova, što je bilo na granici otvorenog priznanja da iza njih stoji Služba državne sigurnosti sa svojim načinom prikupljanja informacija. Na sjednici je odlučeno da se sačini Platforma idejno-političke akcije za djelovanje u odnosima s vjerskim zajednicama, koja bi objedinila dugoročnu strategiju odnosa prema vjerskim zajednicama i konkretni i praktični politički program. Platformu je trebalo raspraviti i usvojiti Predsjedništvo CK SKH i Predsjedništvo SRH, a potom s »jasnom argumentacijom naših stavova« u organizaciji Socijalističkog saveza »izići u javnost«. ⁴⁹ Dogovoreno je da se izradi sažetak rasprave i na temelju njega izradi konkretan plan akcije koja bi se usmjeravala i koordinirala u okviru Socijalističkog saveza. ⁵⁰

Ljeto i ranu jesen 1984. obilježile su vjerske proslave u Mariji Bistrici, Jasenovcu i Zagrebu. U Jasenovcu se posvetila pravoslavna crkva, u Zagrebu džamija, a u Mariji Bistrici bio je završni dio proslave »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«. O toj problematici partijski vrh raspravljao je nekoliko puta, dajući smjernice svojim transmisijama i prateći razvoj zbivanja. Za koordiniranje i usmjeravanje osnovana je zajednička Radna skupina Partije i Republike na čijem je čelu bio Todo Ćuruvija, član Predsjedništva SRH. Za razgovore s predstavnicima Crkve bilo je zaduženo Izvršno vijeće Sabora i njegova Komisija za odnose s vjerskim zajednicama. Za informiranje javnosti s predstojećim proslavama zaduženi su članovi CK SKH, a organizacijski poslovi bili su obveza Izvršnog vijeća Sabora. ⁵¹ Dogovoreno je da radna skupina Predsjedništva SRH operativno zasjeda i da povremeno na sjednice zove predstavnike iz BiH, Slovenije i Srbije, »kako bi se akcija mogla koordinirati i na širem planu«. ⁵²

Tri vjerske proslave bile su tema sastanka u Saveznoj konferenciji SSRN Jugoslavije s predsjednicima SSRN republika i pokrajina u Beogradu 22. lipnja 1984. godine. ⁵³ O njima je bilo govora i 26. lipnja na sjednici Predsjedništva CK SKJ na kojoj su podržane mjere koje su poduzimane u Hrvatskoj. Zaključeno je da se »vodi koordinirana i zajednička akcija sa SSRNJ povodom ovih verskih skupova«. ⁵⁴ Bila je to prva od dviju sjednica Predsjedništva CK SKJ, koje su kroz posebnu točku dnevnog reda u 1980-im tematizirale vjersku problematiku u kojoj je Katolička crkva ipak bila dominantan problem.

⁴⁹ HDA, CKSKH, D-P-3882: Rezime rasprave i klerikalizmu i kleronacionalizmu u djelovanju vjerskih zajednica s prijedlogom dugoročne platforme društveno-političke akcije i nacrtom dokumenta o ocjenama i operativnom zadacima Saveza komunista u idejno-političkom djelovanju prema vjerskim zajednicama.

⁵⁰ HDA, CKSKH, D-SP-3879: Zapisnik sa 90. sjednice PCKSKH od 6. 2. 1984.

⁵¹ HDA, CKSKH, D-SP-3934: Zapisnik sa 108. sjednice PCKSKH od 4. 6. 1984.

⁵² HDA, CKSKH, D-P-3942: Zapisnik sa 112. sjednice PCKSKH od 25. 6. 1984.

⁵³ *Isto.*

⁵⁴ HDA, CKSKH, D-SP-3994: Zapisnik sa 81. sednice PCKSKJ od 26. 6. 1986.

Na sjednici Predsjedništva CK SKH 29. lipnja 1984. godine dogovoreno je da Republika osigura održanje proslava u okviru Ustava i pozitivnih zakonskih propisa. Za političko djelovanje zadužen je Socijalistički savez i komisije za odnose s vjerskim zajednicama izvršnih vijeća.⁵⁵ Na zatvorenom dijelu sjednice CK SKH 9. srpnja nazočni su informirani o vjerskim skupovima, a 13. srpnja u CK SKH zbog toga je održan sastanak sa svim sekretarima predsjedništava općinskih komiteta SKH i konferencija SKH zajednica općina.⁵⁶ Predsjedništvo CK SKH je 3. rujna 1984. godine ponovno razmotrilo pripreme ideološkog suparnika za proslavu i učinak svojih transmisija po tom pitanju. Jedan od priloga za raspravu bilo je i pismo kardinala Kuharića, upućeno Ivanu Laliću iz KOVZ-a, u kojem je prosvjedovao zbog opstruiranja uporabe javnog prijevoza za hodočasnike u Mariju Bistricu.⁵⁷ U programu proslave u Mariji Bistrici objavljenom u *Glasi Koncila*, Partiji je sporno bilo uvrštavanje u program himne »Lijepa naša domovino« i pjesme »Do nebesa nek se ori«. Uvrštavanje »Lijepe naše« smatrano je dokazom da Crkva ustrajava na manipuliranju s himnom, čime proslava dobiva političko-nacionalni karakter. Kuharićevo pismo smatrano je tendencioznim s generalizacijom pojedinih slučajeva u kojima su vjernicima uskraćivana prijevozna sredstva. Na sjednici je odlučeno da se što prije sačini tekst pisma radi odgovora kardinalu Kuhariću. Informacija o Jasenovcu i Kuharićevo pismo proslijeđeno je Predsjedništvu CK SKJ, predsjedništvima CK republika i pokrajina, a u Hrvatskoj do razine općinskih sekretara SKH.⁵⁸

Nacionalni euharistijski kongres otvoren je 8. rujna 1984. godine u zagrebačkoj prvostolnici. Nakon mise Kuharić je priredio prijam za sve visoke predstavnike crkvenih i državnih vlasti. Sutradan 9. rujna u Mariji Bistrici održan je središnji dio proslave na kojoj je po procijeni režima bilo 170 000, a po procijeni *Glasa Koncila* 400 000 vjernika.⁵⁹ Predsjedništvo CK SKJ je već 10. rujna, na sjednici proširenoj dužnosnicima službe sigurnosti i ideolozima iz dijela republičkih i političkih transmisija, sumiralo svečanost u Mariji Bistrici i svoje dojmovi o njoj.⁶⁰ Iz KOVZ-a su ih informirali da nije bilo nikakvih izgreda, sve je proteklo u vjerskim okvirima, osim nekoliko zanemarivih sitnica, što nije »leglo« partijskom vrhu, koji se nadao nekakvom većem izgredu. Stoga su prve ocjene, odnosno informacije za članstvo bile šture, bez ulaženja u detalje.⁶¹ Dogovoreno je da radna skupina nastavi rad i pripremi pisanu informaciju za rukovodeće razine u SKJ, SKH i čelnike partijskih transmisija u SRH koji nisu bili članovi CK SKH.⁶² Na zatvorenom

⁵⁵ HDA, CKSKH, D-SP-3943: Zapisnik sa 113. sjednice PCKSKH od 29. 6. 1984.; HDA, CKSKH, D-SP-3943: Informacija PCKSKH o vjerskim manifestacijama u Zagrebu, Jasenovcu i Mariji Bistrici.

⁵⁶ HDA, CKSKH, D-17442: Skraćeni zapisnik sa 21. sjednice CKSKH od 9. i 10. 7. 1984.; HDA, CKSKH, D-P-3941: Magnetofonski zapisnik sa sastanka sekretara predsjedništava općinskih komiteta SKH, koji je u organizaciji PCKSKH održan 13. 7. 1984. u Zagrebu.

⁵⁷ HDA, CKSKH, D-SP-3947: Zapisnik sa 119. sjednice PCKSKH od 3. 9. 1984.; M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 323.

⁵⁸ HDA, CKSKH, D-SP-3947: Zapisnik sa 119. sjednice PCKSKH od 3. 9. 1984.; HDA, CKSKH, D-SP-3947: Magnetofonski zapisnik sa 119. sjednice PCKSKH od 3. 9. 1984., str. 2-IV/1.

⁵⁹ M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 324.

⁶⁰ HDA, CKSKH, D-SP-3948: Zapisnik sa 120. sjednice PCKSKH od 10. 9. 1984.

⁶¹ HDA, CKSKH, D-SP-3948: Magnetofonski zapisnik sa 120. sjednice PCKSKH od 10. 9. 1984.

⁶² HDA, CKSKH, D-SP-3948: Zapisnik sa 120. sjednice PCKSKH od 10. 9. 1984.

dijelu sjednice CK SKH 24. rujna 1984. izvršni sekretar Predsjedništva CK SKH Celestina Sardelić informirao je nazočne o proslavama u Jasenovcu i Mariji Bistrici. U odnosu na prethodne preliminarne ocjene, zaključeno je da se izradi analiza izrečenih teza i karakterističnih crta ponašanja na tim proslavama s posebnim naglaskom na poruke s njih, kao i prijedlog platforme režimskih odgovora na te poruke. Zapravo je tražen izlaz iz stanja koje je pokazalo da Crkva bolje kotira u društvu nego što se željelo priznati, i da se potakne dugoročan i učinkovit odgovor na svim partijskim razinama.⁶³ Nakon rasprave u CK SKH i na sjednici Komisije za idejno-teorijski rad sačinjena je opsežna i tendenciozna idejno-politička analiza strateških poruka i »klerikalnih interpretacija koje su se javljale na tim vjerskim manifestacijama«.⁶⁴

O svečanostima je bilo riječi na sastanku sa sekretarima predsjedništava konferencija SKH zajednica općina i sekretara Gradskog komiteta SKH Zagreb u organizaciji Predsjedništva CK SKH 11. rujna 1984. godine. Sekretari su iz prve ruke od Celestina Sardelića informirani o prvim dojmovima Partije o Nacionalnom euharistijskom kongresu. Sardelić je u govoru istakao da je proslava bila u duhu i granicama vjerskog, ali i dokaz da Crkva može kontrolirati masu jer je ranije na masovnim proslavama bilo izgreda.⁶⁵ Slično je Sardelić ponovio i 14. studenoga 1984. godine u Zagrebu, na savjetovanju koji je organizirao CK SKH i na kojem su bili ideolozi svih razina.⁶⁶

U Splitu je na Badnjak 1984. godine došlo do izgreda što ga je izazvala skupina maloljetnika pjevajući nacionalističke pjesme, što je posve neutemeljeno pripisano utjecaju Katoličke crkve. Taj je slučaj završio i na sjednici Centralnog komiteta SKH 4. veljače 1985. godine na kojoj je ponovno iniciran niz poteza koji su Partiji trebali donijeti pomaže u borbi s katoličanstvom. Na sjednici Predsjedništva CK SKH 11. veljače usvojena je Informacija o neprijateljskom djelovanju, s posebnim osvrtom na djelovanje s pozicije kleronacionalizma te neposrednim zadacima, te je spuštena do općinskih komiteta s obvezom da se s njom upoznaju sekretari osnovnih organizacija SK.⁶⁷ Pokrenuta je i široka idejno-politička aktivnost u svim organizacijama SKH u »uočavanju i suzbijanju nacionalističkih, kleronacionalističkih i klerofašističkih pojava«⁶⁸. Za ideološki boj s Katoličkom crkvom angažirani su i mediji, s čijim je glavnim i odgovornim urednicima većih listova

⁶³ HDA, CKSKH, D-SP-3884: Zapisnik sa 22. sjednice CKSKH od 24. 9. 1984.

⁶⁴ »Informacija o radu Centralnog komiteta SK Hrvatske«, *Informativni pregled*, br. 5, 1985., str. 62.

⁶⁵ HDA, CKSKH, D-P-3925: Magnetofonski zapisnik sa sastanka sekretara predsjedništava konferencija SKH zajednica općina i sekretara GK SKH Zagreb, koji je u organizaciji PCKSKH održan 11. 9. 1984. u Zagrebu, str. 12/1-14/6.

⁶⁶ HDA, CKSKH, D-17859: Magnetofonski zapisnik sa savjetovanja s predsjednicima komisija za idejni i teorijski rad, te informativnu i propagandnu djelatnost općinskih komiteta SKH, konferencija SKH zajednica općina i GK SKH Zagreb, predsjednika savjeta i direktora marksističkih centara i predsjednika Savjeta Političke škole SKH, koje je u organizaciji Komisije CK SKH za idejni i teorijski rad, Komisije CKSKH za informativnu i propagandnu djelatnost i Centra CKSKH za idejno-teorijski rad »Vladimir Bakarić« održano 13. i 14. 11. 1984. u Zagrebu.

⁶⁷ HDA, CKSKH, D-P-3918: PCKSKH od 8. 2. 1985., Informacija o neprijateljskom djelovanju s pozicija kleronacionalizma i neposrednim zadacima Saveza komunista i organiziranih socijalističkih subjektivnih snaga u njegovu suzbijanju, 19-20; HDA, CKSKH, D-SP-3928: Zapisnik sa 136. sjednice PCKSKH od 11. 2. 1985.

⁶⁸ »Informacija o radu Centralnog komiteta SK Hrvatske«, *Informativni pregled*, br. 5, 1985., str. 62.

Predsjedništvo CK SKH 27. veljače 1985. održalo sastanak o njihovim zadatcima u suprotstavljanju dobro osmišljenoj crkvenoj strategiji »pohoda na socijalizam«⁶⁹.

U travnju i svibnju 1985. godine Predsjedništvo CK SKH bavilo se izradom programa idejno-političke akcije u provedbi programskih načela prema religiji, koji je usvojen na 27. sjednici CK SKH 10. lipnja 1985. godine »Program idejno-političke akcije SKH u ostvarivanju programskih načela u odnosu prema religiji, provođenju ustavnih opredjeljenja o slobodi vjeroispovijesti i borbi protiv sektaštva, klerikalizma i kleronacionalizma« odobren je za slanje na niže partijske razine nakon dopune na temelju rasprave i konkretnih sugestija danih na sjednici Centralnog komiteta. Isto je učinjeno i s dokumentom »Neka pitanja ponašanja komunista u odnosu na fenomen religioznosti i djelovanje vjerskih zajednica i statutarna praksa«.⁷⁰ Svrha tog dokumenta ponajprije bila je da bude naputak za ponašanje članova SK prema religioznosti. Odnos prema religiji i dalje se temeljio na Programu SKJ iz 1958. godine, koji je donesen u posve drukčijim okolnostima. Glavna teza bila je o nespojivosti marksizma kao pogleda na svijet i idejne osnove članstva u SK s religioznošću. Iz takvog stajališta javio se sektaški odnos koji je i tom prigodom načelno osuđen, uz zahtjev da se vjernike tretira prema njihovu odnosu prema društvu i samoupravljanju, a ne prema njihovu odlasku u crkvu. Dokument je proturječan kao takav jer je sektaški odnos bio duboku utkan u Partiju, posebice kroz kriterij moralno-političke podobnosti i nije se mogao preko noći promijeniti, a upitno je i koliko je partijski vrh bio imun na takvo ponašanje. U materijalu je bilo riječi i o štetnim pojavama liberalizma i oportunitizma u redovima Partije od kojih su vjerske hijerarhije imale koristi, što je zajedno s jakim sektaštvom dovodilo u pitanje provedbu naputka. Dio je bio posvećen statutarnoj praksi, posebice jer je bilo utvrđeno da je dio članova SK religiozan, što je bilo neprihvatljivo i nespojivo s članstvom u Partiji. Takve nije trebalo odbaciti, već angažirati u partijskim transmisijama, delegatskim tijelima i samoupravnim organima. S komunistima, koji su u većoj ili manjoj mjeri napravili propust vezan za religiju ili su sudjelovali u nekom vjerskom obredu, trebalo je konkretno raščistiti, a potom donijeti konačan idejno-politički sud o njima.⁷¹

Posljednje veliko zaoštavanje između Partije i Crkve bilo je u ljeto i jesen 1985. godine nakon što je u *Glasi Koncila* 18. kolovoza objavljena vijest o Nacionalnoj proslavi Godine mladih, koju se Crkva planirala održati 26. i 27. listopada u Zagrebu.⁷² Partijske transmisije ocijenile su da je Nacionalna proslava »politička manifestacija katoličke mladeži što nema direktne veze s religijom«, i da je Crkva informirala javnost o njoj bez prethodne

⁶⁹ HDA, CKSKH, D-SP-3985: Bilješka sa sastanka održanog 27. 2. 1985.

⁷⁰ HDA, CKSKH, D-SP-3962: Zapisnik sa 142. sjednice PCKSKH od 16. 4. 1985.; HDA, CKSKH, D-SP-3970: Neka pitanja ponašanja komunista u odnosu na fenomen religioznosti i djelovanje vjerskih zajednica i statutarna praksa; HDA, CKSKH, D-SP-3970: Nacrt programa idejno-političke akcije SKH u ostvarivanju programskih načela prema religiji, provođenju ustavnih opredjeljenja o slobodi vjeroispovijesti i borbi protiv sektaštva, klerikalizma i kleronacionalizma; HDA, CKSKH, D-SP-3970: Zapisnik sa 149. sjednice PCKSKH od 20. 5. 1985.; HDA, CKSKH, D-P-3957: Zapisnik sa 27. sjednice CKSKH od 10. 6. 1985.

⁷¹ »Neka pitanja ponašanja komunista u odnosu na fenomen religioznosti i djelovanje vjerskih zajednica i statutarna praksa«, *Informativni pregled*, br. 5, 1985., str. 44–49.

⁷² HDA, CKSKH, D-SP-4047: Kardinalov proglas za nacionalnu proslavu Godine mladih.

obavijesti KOVZ-u. Zaključeno je da je treba zabraniti ukoliko za to postoji pravna osnova, a ako je nema, postaviti se »restriktivno uz izbjegavanje ekscesnih ponašanja i nasjedanja na liniju konfrontacije«. Među mjerama suprotstavljanja bila je i da predsjednik KOVZ-a Zdenko Svete pozove kardinala Kuharića na razgovor, ukaže mu na »činjenicu neprihvatljivosti takvog organiziranja« i dadne do znanja »da je ovo organizirana država koja može i hoće primijeniti svoje propise«. ⁷³ Radna skupina, sastavljena od predstavnika Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove, zamjenika republičkog javnog tužioca, Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu i predsjednika Republičkog vijeća za prekršaje smatrala je da postoji zakonska osnova za zabranu proslave na temelju Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica i procijeni da nije u pitanju vjerski obred, već javni skup. ⁷⁴ KOVZ je 10. rujna informirao nadređene političke i republičke instance da je proslava izravna konkurencija društvenim aktivnostima u međunarodnoj Godini mladih i stvara temelj za potencijalno organiziranje katoličkog laičkog pokreta. Kuharić je optužen za bezobziran pristup u cilju »polonizacije« Crkve i zauzimanje sličnih ili identičnih političkih pozicija u odnosu na državu. ⁷⁵ U KOVZ-u su smatrali da bi se uspješnom organizacijom proslave katoličke mladeži obnovio katolički laički pokret, sličan onome između dvaju svjetskih ratova, a Kuharić uklonio kolebljive i suprotstavljene snage unutar Crkve. Učinkovit odgovor bila bi administrativna zabrana, čije bi negativne posljedice bile u zaoštavanju odnosa s Kuharićem i Vatikanom, kao i međunarodna kampanja o progonu religije u Jugoslaviji i nepoštivanju ljudskih prava. U KOVZ-u su istakli »da bi svako drugo rješenje osim direktne zabrane ovog skupa otvorilo neslućene procese u našem društvu, čime bi Kuharićeva politika trijumfirala sa svim posljedicama na našem unutrašnjem političkom i međunarodnom planu« ⁷⁶. Informacija je bila temelj za raspravu na zajedničkoj sjednici Predsjedništva CK SKH i Predsjedništva SRH 16. rujna 1985. godine. Uvodničar Z. Svete optužio je kardinala Kuharića i njegove suradnike, koje je nazvao »štab«, da demonstriraju »snagu crkve i to ne manipulisanjem masom, pogotovo mladih na vjerskom motivu, nego na eminentnom društveno-političkom motivu« ⁷⁷. Svete je informirao da u radnoj skupini imaju dva mišljenja kako postupiti. Prvo, da se nedvosmisleno i direktno zabrani proslava. Druga opcija je bila da se ne ide na zabranu zbog procjene da će napraviti štetu na domaćem i međunarodnom planu, nego da se proslava razvodni uskraćivanjem suradnje (promet, milicija i slično kao u ranijim proslavama) te akcijom organiziranja školske omladine na radnoj akciji ekološkog karaktera, poput čišćenja prirode i naselja, kao i minimaliziranjem u medijima. Nakon burne rasprave, odlučeno je da se ne donosi konkretan zaključak, već da se pokuša razgovarati s kardinalom Kuharićem,

⁷³ HDA, CKSKH, D-SP-4047: KOVZ IVS SRH, br. str. pov. 08-64/29-1985 od 11. 9. 1985.

⁷⁴ *Isto.*

⁷⁵ HDA, CKSKH, D-SP-4047: KOVZ IVS, Informacija, br. 08-str. pov. 64/29-1985 od 10. 9. 1985.; Za takav trend u Poljskoj Andrzej PACZKOWSKI, *Pola stoljeća povijesti Poljske 1939. – 1989.*, Zagreb, 2001., str. 419–422, 432–435.

⁷⁶ HDA, CKSKH, D-SP-4047: KOVZ IVS, Informacija, br. 08-str. pov. 64/29-1985 od 10. 9. 1985.

⁷⁷ HDA, CKSKH, D-SP-4047: Magnetofonski zapisnik sa zajedničke sjednice (160.) PCKSKH i PSRH od 16. 9. 1985., str. 2–3.

kao i da se konzultiraju susjedne republike i partijski vrh Federacije, premda je predsjednik Predsjedništva CK SKH Mika Špiljak napomenuo da predsjednik Predsjedništva CK SKJ Vidoje Žarković predlaže zabranu proslave.⁷⁸ U traženju rješenja 20. rujna održan je i konzultativni politički sastanak s predstavnicima Saveza komunista, SSRN-a i komisija za odnose s vjerskim zajednicama iz Slovenije i Bosne i Hercegovine.⁷⁹ Na tom je sastanku zaključeno da je u pitanju politička manifestacija. Isto je zaključeno u kontaktima između Izvršnog vijeća Sabora SRH i organa u SR BiH.⁸⁰

Na temelju rasprave na zajedničkoj sjednici dvaju rukovodstava, u Predsjedništvu CK SKH je 20. rujna 1985. godine sastavljena politička informacija o »Nacionalnoj proslavi Godine mladih« u kojoj je dano partijsko viđenje proslave, političke implikacije i ocjene, mogući smjerovi i platforma političke akcije. U njoj su dvojili oko administrativne zabrane proslave ili ne.⁸¹ Informacija je istog dana poslana Predsjedništvu CK SKJ, uz zabilješku razgovora s pomoćnim biskupom zagrebačkim Đurom Kokšom, proglas kardinala Franje Kuharića iz *Glasa Koncila* i nacrt teksta promemorije za razgovor predsjednika KOVZ-a Zdenka Svete s kardinalom Kuharićem. U informaciji su dane osnovne činjenice o najavljenj proslavi, »jasne ocjene o njenim političkim implikacijama i prijedlog naših idejno-političkih i upravnih inicijativa i akcija«, kako je napisano u popratnom aktu, te je predloženo da se o tome raspravi na sjednici Predsjedništva CK SKJ 24. rujna.⁸² Predsjedništvo CK SKJ na toj je sjednici zaključilo da je u predviđenim razgovorima potrebno »jasno upozoriti predstavnike Katoličke crkve na sve moguće konsekvence, pa i administrativnu zabranu«. Podržana je akcija svođenja proslave u »zakonom definiranu vjersku manifestaciju«. Konačna odluka o konkretnim mjerama trebala se donijeti nakon konzultacija u CK SKH i Predsjedništvu CK SKJ, a uključivala je i »eventualnu administrativnu zabranu«⁸³.

Izvršno vijeće Sabora SRH na sjednici 24. rujna 1985. godine usvojilo je informaciju i promemoriju za razgovor s kardinalom Kuharićem. Prihvaćeno je stajalište predsjedništava CK SKH i SRH da je u pitanju smišljena politička akcija i da je opcija zabrane krajnja mjera koja će ovisiti o reagiranju vrha Katoličke crkve i ocjeni o mogućim i vjerojatnim posljedicama.⁸⁴ Tjedan dana kasnije o tome je bilo riječi i na najvišem političkom forumu u Republici, Centralnom komitetu SKH, na sjednici održanoj 30. rujna. Nazočne je o problemu informirao Stipe Šušar. Dao je kronologiju poteza nakon što su iz *Glasa Koncila* saznali da se priprema proslava na kojoj je procijenjeno da bi moglo biti i oko 20 000 oso-

⁷⁸ Isto, str. II/2-13/7.

⁷⁹ HDA, CKSKH, 138. sjednica PCKSKJ od 24. 9. 1985: PCKSKH, br. 03/P-SP-833/2-85 od 20. 9. 1985.

⁸⁰ HDA, PSRH, kut. 201: IVS SRH, br. 03/7-Str. pov. 300-1018-1985 od 26. 9. 1985.; M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 339.

⁸¹ HDA, CKSKH, D-SP-4190: PCKSKH od 20. 9. 1985., Informacija o najavljenj manifestaciji »Nacionalna proslava Godine mladih«.

⁸² HDA, CKSKH, 138. sjednica PCKSKJ od 24. 9. 1985: PCKSKH, Informacija o najavljenj manifestaciji »Nacionalna proslava Godine mladih«, br. 03/P-SP-833/2-85 od 20. 9. 1985.

⁸³ HDA, CKSKH, 138. sjednica PCKSKJ od 24. 9. 1985: PCKSKJ, str. pov. br. 1/33 od 25. 9. 1985.

⁸⁴ HDA, PSRH, kut. 201: IVS SRH, br. 03/7-Str. pov. 300-1018-1985 od 26. 9. 1985.

ba.⁸⁵ Na sjednici je prihvaćena Informacija o Nacionalnoj proslavi Godine mladih, koja je nekoliko dana ranije, 26. i 27. rujna kao strogo povjerljiva okružnica distribuirana sekretarima svih nižih partijskih razina s obvezom da s njezinim sadržajem upozna komitete SKH na zatvorenim sjednicama. Radi informiranja Informacija je dostavljena predsjedništvima CK SKJ republika i pokrajina, kao i čelnicima društveno-političkih zajednica u SRH.⁸⁶

Umjesto sa Zdenkom Sveteom Kuharić je zatražio susret s predsjednikom Izvršnog vijeća SRH Antom Markovićem, do čega je došlo 3. listopada 1985. godine i na kojem su obje strane ostale na svojim stajalištima.⁸⁷ Partija o tome više nije raspravljala, a iz teleksa okružnice koji je KOVZ sastavio 7. listopada za predsjednike skupština općina i skupština zajednica općina, predsjednike izvršnih vijeća općina i zajednica općina, te predsjednike komisija za odnose s vjerskim zajednicama, očito je da je prevagnula opcija maksimalnog opstruiranja i otežavanja održanja proslave.⁸⁸ Prijepis, teleks, – okružnice i promemorije upućene kardinalu Kuhariću Predsjedništvo CK SKH je u režimu strogo povjerljivih dokumenata 8. listopada distribuiralo do razine sekretara općinskih komiteta SKH. Sa sadržajem dvaju dokumenata na internim sastancima trebalo je upoznati i članove predsjedništava općinskih komiteta i članove predsjedništava konferencija SKH zajednica općina i gradskog komiteta SKH Zagreb.⁸⁹ Kopije teleksa i informacija s razgovora kardinala Kuharića i predsjednika Izvršnog vijeća Markovića, Predsjedništvo CK SKH istog dana dostavilo je i svim sekretarima centralnih i pokrajinskih komiteta SK u Jugoslaviji.⁹⁰

Time je okončan posljednji veći spor između Partije i Crkve u Hrvatskoj. U odnosu na njega, slučaj dodjele plakete ZAVNOH-a svećeniku Josipu Kapšu doima se gotovo poput marginalije, premda ga režim nije tako tretirao. Naime, Udruženje pravoslavnih svećenika u SRH je na sjednici svog Upravnog odbora 10. prosinca 1985. godine predložilo dodjelu »društvenog priznanja« Josipu Kapšu, katoličkom župniku iz sela Trnovca u općini Gospić zbog njegove brige za žrtve ustaškog zločina 1941. godine kod sela Jadovno. Pismeni prijedlog je 25. prosinca upućen KOVZ-u. Tijekom procedure dodjele plakete ZAVNOH-a postupno se, sa zakašnjenjem i slučajno u lipnju 1986. godine od Općinskog komiteta SKH Gospić saznalo da župnik nije moralno-politički podoban za dodjelu priznanja ZAVNOH-a.⁹¹ Bio je to slučaj koji je završio na sjednici Predsjedništva CK SKH, čiji su pojedini članovi bili konsternirani činjenicom da se u tri mjeseca nije provjerila politička biografija svećenika Kapša, koji je 1954. godine bio osuđen na šest godina zatvora. To je

⁸⁵ HDA, CKSKH, D-SP-4190: Magnetofonski zapisnik sa 28. sjednice CKSKH od 30. 9. 1985.

⁸⁶ HDA, CKSKH, D-SP-4190: Skraćeni zapisnik sa 28. sjednice CKSKH od 30. 9. 1985.; HDA, CKSKH, D-SP-4190: PCKSKH, br. 03/S-strogo pov. 858/1-85 od 26. 9. 1985.; HDA, CKSKH, D-SP-4190: PCKSKH, br. 03/S-strogo pov. 858/1-85 od 27. 9. 1985.

⁸⁷ HDA, CKSKH, D-P-4085: KOVZ IVS SRH od 4. 10. 1985., Informacija o razgovoru predsjednika Izvršnog vijeća Sabora Ante Markovića s nadbiskupom zagrebačkim kard. Franjom Kuharićem, u Izvršnom vijeću Sabora 3. 10. 1985.; M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 342–343.

⁸⁸ HDA, CKSKH, D-SP-4047: KOVZ IVS SRH, br. 08 str. pov. 64/42-1985 od 7. 10. 1985.

⁸⁹ HDA, CKSKH, D-SP-4047: PCKSKH, br. 03/S-Str. pov. 833/4-85 od 8. 10. 1985.

⁹⁰ *Isto.*

⁹¹ HDA, CKSKH, D-P-4244: KOVZ IVS SRH, Informacija o kronologiji događanja u vezi s prijedlogom o dodjeli plakete ZAVNOH-a katoličkom svećeniku Josipu Kapšu, br. 08-Str. pov. 79/1-1986 od 17. 6. 1986.

posebice bilo osjetljivo jer je bila pokrenuta inicijativa da mu se dodijeli i Orden bratstva i jedinstva. Prijedlog je partijskim strukturama bio prihvatljiv jer je došao od pravoslavnog udruženja za svećenika druge konfesije, no dodjela je mogla imati, smatrali su u partijskom vrhu, nesagledive posljedice i mogla je izazvati nove političke špekulacije. Bilo je i primjedaba općenito na kriterije po kojima netko može dobiti nagradu ZAVNOH-a te se čulo da se provjere rade i u mnogo jednostavnijim procedurama.⁹² Predsjedništvo CK SKJ je o tome raspravljalo 18. lipnja 1986. godine i zadužilo svoja dva člana da preispitaju cjelokupnu proceduru dodjeljivanja društvenih priznanja i odlikovanja. Također je zaključilo da Predsjedništvo Gradskog komiteta te predsjedništva općinskih komiteta Trešnjevke (zbog sjedišta KOVZ-a na njezinu području) i Gospića utvrde odgovornost članova SKH koji su sudjelovali u pripremi prijedloga i dodjeljivanju povelja ZAVNOH-a.⁹³ U kolovozu je beogradska *Politika* objavila da je župnik Kapš dobio povelju ZAVNOH-a, a listovi iz Hrvatske to nisu ni spomenuli, tako da nije jasno je li uopće dobio povelju. Na tu dvojbu javnost je upozorio zagrebački tjednik *Danas*.⁹⁴

U proljeće 1986. godine Predsjedništvo CK SKH iniciralo je konkretnije korake prema istraživanju suvremenog katoličanstva i sociologije religije. To je učinjeno zbog ocjene da je ono zapostavljeno, što se željelo promijeniti. Potreba znanstvenog pristupa i osnivanje istraživačke institucije prihvaćena je od strane Predsjedništva CK SKH na temelju prezentacije sociologa Srđana Vrcana. Istraživanja su planirana u već postojećoj Radnoj skupini za izučavanje religije i ateizma Centra za društvena istraživanja u Zagrebu kao i osnivanje nove specijalizirane znanstveno-istraživačke institucije, »prije svega za katoličanstvo« u sastavu Sveučilišta u Splitu.⁹⁵ U CK SKH 29. ožujka 1986. godine održana je rasprava na kojoj je zaključeno da postoji opravdanje za postojanje obiju institucija i da se njihovi programi ne preklapaju, već dopunjuju. Očekivano je da se u tim centrima stvori znanstvena podloga za formiranje politike prema religiji kao i »davanje promptnih političko-analitičkih priloga« za potrebe KOVZ-a i drugih partijskih transmisija. Smatrano je da projekat nije skup i inzistiralo se na njegovu brzom osnivanju.⁹⁶ Inicijalna sredstva 6. svibnja odobrilo je Izvršno vijeće Sabora SRH. O utemeljiteljskoj problematici raspravljano je u Splitu 18. travnja te u Zadru 7. lipnja. Dogovoreno je da Centar potiče razvoj sociologije u Zadru svojom nastavnom i poslijediplomskom aktivnošću, da se stvaranjem Centra u Splitu osigura i stvaranje male istraživačke jezgre u Zadru, te da se svi potencijali

⁹² HDA, CKSKH, D-P-4244: Magnetofonski zapisnik sa 6. sjednice PCKSKH od 18. 6. 1986., str. 10/5-13/6; Župnik Kapš je bio osuđen na šest godina zatvora od kojih je izdržao četiri i pol. IKA od 27. 10. 2006., »Preminuo vlč. Josip Kapš«, dostupno online URL: <https://ika.hkm.hr/novosti/preminuo-vlc-josip-kaps/> (zadnje posjećeno 10. travnja 2022.).

⁹³ HDA, CKSKH, D-P-4244: Skraćeni zapisnik sa 6. sjednice PCKSKH od 18. 6. 1986.

⁹⁴ Nenad Ivanković, »Greške u igri«, *Danas*, 19. 8. 1986., str. 21. Za pretpostaviti je da Kapš ipak nije dobio povelju ZAVNOH-a.

⁹⁵ HDA, CKSKH, D-P-4239: Informacija o mjerama poduzetim za unapređivanje znanstveno-istraživačke djelatnosti na području istraživanja suvremenog katoličanstva i sociologije religije od 18. 4. 1986.

⁹⁶ HDA, CKSKH, D-P-4239: Izvod iz rezimea rasprave o razvoju znanstveno-istraživačkog rada na području religije, potrebi osnivanja nove znanstveno-istraživačke organizacije za to područje, te o programu konkretnih akcija, održane 29. 3. 1986. godine u CK SKH.

na području istraživanja religije sistemom povežu u jedinstvenu tehnološku i radnu cjelinu.⁹⁷ Na sjednici 18. lipnja 1986. godine Predsjedništvo CK SKH podržalo je poduzete aktivnosti kako bi se u cijelosti proveo Program idejno-političke akcije, koji je CK SKH usvojio na 27. sjednici 10. lipnja 1985., kao i stajališta sa sastanka 29. ožujka u CK SKH.⁹⁸ Sredinom 1986. godine u mirovinu je otišla većina partijskih dužnosnika iz ratne generacije, a Katolička crkva je nakon toga prestala biti ozbiljna tema na sjednicama partijskog vrha. Na sjednici Predsjedništva SRH 6. siječnja 1988. godine zaključeno je da međusobni odnosi pokazuju tendenciju poboljšanja jer vjerske zajednice prihvaćaju djelovanje unutar institucija sistema, kao i da su njihove hijerarhije sklonije izbjegavanju izgreda.⁹⁹ Bio je to uvod u raspravu na sjednici Predsjedništva CK SKH 1. veljače na temelju Informacije KOVZ od 5. studenoga 1987. o stanju u Crkvi.¹⁰⁰ Na sjednici je općenito odnos s vjerskim zajednicama generalno ocijenjen dobrim, pri čemu se mislilo da je odnos Partije i transmisija korektan, tj. da je Program iz lipnja 1985. godine učinkovit na razini Centralnog komiteta, međuopćinskih i gradskih komiteta SKH, te s manje uspjeha u osnovnim organizacijama i nekim općinskim komitetima, pa je u daljnjoj provedbi trebalo posebnu pažnju posvetiti djelovanju u tim sredinama. Naglašeno je da se treba odlučno suprotstavljati pokušajima podjele ljudi na svjetonazorskoj osnovi, »kajih još u praksi ima. Komunisti se moraju izboriti da osnovni kriterij vrednovanja pojedinaca budu njegov odnos prema našem socijalističkom samoupravnom društvu i njegovim osnovnim vrijednostima te konkretan radni doprinos. To je i osnovana pretpostavka sudjelovanja u političkom životu društva.«¹⁰¹ Socijalistički savez, Savez sindikata i Savez socijalističke omladine bile su organizacije u kojima su se rješavali problemi što su se javljali u pitanjima religije u svakodnevnom životu. Općenito je prevladavao duh korektne ocjene djelovanja vjerskih zajednica, što je smatrano dokazom da one odgovornije prihvaćaju društvenu stvarnost i socijalistički samoupravni sistem.¹⁰² U odnosu na ranije sjednice, kada su povodi bili problematični a realni odnosi ocjenjivani neprijateljskim, sjednica održana 1. veljače 1988. godine bila je više formalna. S njom je potkraj samoupravnog socijalizma zapravo okončana praksa da se o vjerskom problematici raspravlja i daju smjernice najviših političkih autoriteta u Republici. Opća kriza socijalizma u Jugoslavije, čiji se kraj nije nazirao, probuđeno političko srpstvo utjecali su i na partijski vrh Hrvatske, koji se bojao prenošenja međunacionalnih podjela na svoj teritorij, što je u ljeto 1988. godine s antibirokratskom revolucijom bio utemeljen strah.¹⁰³ No i Crkva je shvaćala da je problem

⁹⁷ HDA, CKSKH, D-P-4244: Informacija o mjerama poduzetim za unapređivanje znanstveno-istraživačke djelatnosti na području istraživanja suvremenog katoličanstva i sociologije religije od 12. 6. 1986.

⁹⁸ HDA, CKSKH, D-P-4244: Informacija o mjerama poduzetim za unapređivanje znanstveno-istraživačke djelatnosti na području istraživanja suvremenog katoličanstva i sociologije religije od 12. 6. 1986.; HDA, CKSKH, D-P-4244: Skraćeni zapisnik sa 6. sjednice PCKSKH od 18. 6. 1986.

⁹⁹ HDA, PSRH, kut. 95: Skraćeni zapisnik 62. sjednice PSRH od 6. 1. 1988.

¹⁰⁰ HDA, CKSKH, D-P-4541: KOVZ od 5. 11. 1987., Informacija o procesima i tendencijama u Katoličkoj crkvi u SRH.

¹⁰¹ HDA, CKSKH, D-P-4541: Skraćeni zapisnik sa 80. sjednice PCKSKH od 1. 2. 1988.

¹⁰² *Isto.*

¹⁰³ Davor MARIJAN, »'Dogadnja naroda' u Kninu 1989. godine – slom jugoslavenske ustavne konstrukcije u Hrvatskoj«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zadru*, br. 58, Zadar, 2016., str. 439–441.

velik i da i ona može dati konstruktivan prilog održanju stabilnosti Republike, koju je počelo ugrožavati probuđeno političko srpstvo.¹⁰⁴ Tako je u smiraj samoupravnog socijalizma Katolička crkva prestala biti »ozbiljan problem« o kojem je partijski vrh raspravljao na svojim sjednicama. No to ne znači da ona nije smatrana političkim i sigurnosnim problemom, samo su je prioritetni i stvarni problemi gurnuli u stranu.

Zaključak

Tema članka je pokušaj odgovora na pitanje u kojoj se mjeri Predsjedništvo CK SKH kao centar političke moći i vodeće tijelo u upravljanu Socijalističkom Republikom Hrvatskom bavilo Katoličkom crkvom. Druga i bitnija pobuda je dati prilog istraživanju funkcioniranja političkog sistema, odnosno rasvijetliti »igru svjetla i moći« u samoupravnom socijalizmu na primjeru odnosa prema najvećoj vjerskoj zajednici u Republici. Naime, u hrvatskom društvu do 1990. godine najveći dio zbivanja bio je u režimu povjerljivoga i kao takvo nedostupan javnosti. Politika prema vjerskim zajednicama vođena je upravo na takav način, a javno je provođena preko KOVZ i Odbora za odnose s vjerskim zajednicama SSRNH. U promatranom je razdoblju SKH predvodilo pet čelnika (Milka Planinc, Jure Bilić, Josip Vrhovec, Mika Špiljak i Stanko Stojčević) i ni jedan od njih nije imao izravan i služben kontakt s crkvenim prelatima. Ista je praksa vrijedila i za članove Predsjedništva CK SKJ. Izvan protokolarnih kontakata najviša razina susreta, primjerice kardinala Kuharića, bila je u listopadu 1985. s predsjednikom Izvršnog vijeća Antom Markovićem. On nije bio član Predsjedništva CK SKH, ali jest Centralnog komiteta. Crkva je u razdoblju dok su SKH vodili ratni kadrovi konstantno bila na dnevnom redu sjednica najvišeg partijskog vrha, pa je razdoblje od 1981. do 1985. bilo iznimno prožeto tenzijama. U prvoj polovici desetljeća izvor prijepora je i tretman kardinala Alojzija Stepinca, gdje je s režimske strane temperaturu dizao Jakov Blažević. Najveće tenzije bile su 1984. godine zbog održanja Nacionalnog euharistijskog kongresa u Mariji Bistrici i godinu dana poslije zbog kongresa mladih u Zagrebu. Nakon toga tenzije su osjetno splasnule. U promatranom razdoblju Crkva je bila tema Predsjedništva CK SKH oko trideset puta, kako na redovnim sjednicama tako i na par zajedničkih zasjedanja Predsjedništva SRH i Komiteta za ONO i DSZ SRH. Na dnevnom redu Centralnog komiteta bila je približno četiri puta, što je osjetno manje i zbog samog rjeđeg intenziteta održavanja tih sjednica. Premda su plenumi Centralnog komiteta načelno bili javni, problematika Crkve je i na njima tretirana iza zatvorenih vrata. Na kraju na raznim namjenskim vrstama sastanaka u organizaciji CK SKH o Crkvi se raspravljalo najmanje sedam puta. Treba istaći da su brojke približne i da će ih daljnja istraživanja korigirati, ali ne na niže. U isto vrijeme Katolička crkva je na dnevnom redu Predsjedništva CK SKJ bila dva puta, tijekom 1984. i 1985. godine u vrijeme okončavanja Nacionalnog euharistijskog kongresa i proslave Godine mladih, što ukazuje da je ona na toj razini vlasti smatrana uglavnom »hrvatskim« problemom.

¹⁰⁴ M. AKMADŽA, *Franjo Kuharić*, str. 372–377.

SUMMARY

ON THE AGENDA OF PARTY MEETINGS: THE CATHOLIC CHURCH AS A CONTINUOUS PROBLEM OF THE LEAGUE OF COMMUNISTS OF CROATIA 1979-1988

The topic of the article are debates about the Catholic Church at the meetings (sessions) of the Central Committee of the League of Communists of Croatia and its Presidency in the period from 1979 to 1988. During that time, the Catholic Church was discussed at more than 40 different sessions, plenums, and meetings. The public was not informed about these discussions, due to the established practice that the League of Communists did not hold a public dialogue with its opponents. However, the "dialogue", i.e. the official relationship, was maintained through state or political (party) committees such as the Commission for Relations with Religious Communities or the Committee for Social Issues of Religion of the Socialist Alliance of the Working People of Croatia. Therefore, the goal of this article is twofold: firstly, to contribute to the study of the political system in self-governing socialism and its actual functioning, which was examined on the example of the relationship towards the largest religious community in the Republic, and at the same time the biggest ideological opponent, i.e., the Catholic Church. The second motive was to investigate to what extent the Presidency of the Central Committee of the League of Communists of Croatia, as the most important center of political power and the central authority in the Socialist Republic of Croatia, dealt with the Catholic Church from 1979 to 1988.

KEY WORDS: Catholic Church, religiosity, Croatia, Yugoslavia, League of Communists of Croatia